

УДК 378.011.3-051:373.3(092)(477)

СЕВАСТЮК Мар'яна Степанівна –
кандидат педагогічних наук, доцент Національного
педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
e-mail: pednauk@gmail.com

МАКАРЕНКО Леся Леонідівна –
доктор педагогічних наук, професор
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
e-mail: pednauk@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРАКТИКУ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасність вимагає інноваційного вчителя, який готовий до засвоєння найкращих досягнень науки та інновацій в освіті та їх впровадження у шкільну практику. У зв'язку з цим, надзвичайно важливим і корисним залишається досвід видатних педагогів, учених. Серед педагогів-мислителів провідне місце займає особистість Василя Олександровича Сухомлинського. Використання досягнень його творчої роботи допомагає сучасним вчителям початкової школи досягти високої професійної майстерності, зберігаючи і примножуючи безцінний скарб педагогічної мудрості вченого. Важливість кола проблем, що розглядаються видатним педагогом – гуманістом, важко переоцінити.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним із шляхів формування інноваційної культури вчителя є звернення до надбань педагогічної спадщини видатного українського педагога, заслуженого учителя України В. О. Сухомлинського, до його досвіду у сфері початкової освіти. Дослідженням проблеми впровадження спадщини В. О. Сухомлинського в процес підготовки вчителів початкових класів займалися такі вчені, як І. Прокопенко, М. Антоненко, С. Литвиненко, В. Євдокимов, С. Мельничук та інші. Однак, як вказує О. Я. Савченко, у визначенні теоретичних засад розбудови національної школи слід використати спадщину В. Сухомлинського не на рівні широкого цитування, а повного і послідовного запровадження ідей його дидактико-методичної системи розвитку дитини. Тому актуальним залишається необхідність підготовки майбутніх учителів до використання інноваційного досвіду минулого, серед якого особливо актуальним для початкової школи є ідеї В. О. Сухомлинського.

Мета статті полягає у аналізі ефективності виділених педагогічних умов формування готовності студентів до використання педагогічної спадщини В. О. Су-

хомлинського у навчально-виховному процесі початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського дуже різнопланова. О. Я. Савченко її суттєвими ознаками назвала:

1. забезпечення органічного взаємозв'язку навчання і розвитку дітей;
2. утвердженні гуманістичних культуротворчих функцій освіти;
3. цілеспрямований розвиток позитивної мотивації навчання через гуманізацію навчального спілкування, збереження емоційного і фізичного благополуччя дітей, розкриття можливостей «лікувальної педагогіки»;
4. оволодіння школярами повноцінною навчальною діяльністю, вміннями вчитися;
5. емоційне благополуччя дітей у школі [2, с.113]

Згідно з поглядами дослідниці, під впливом ідей В. Сухомлинського в методиці творчих учителів утвердилися:

- 1) постановка перспективних цілей розвитку дітей у процесі навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей;
- 2) необхідність інтелектуалізації трудової діяльності;
- 3) взаємозв'язок чуттєвого і логічного елементів пізнання;
- 4) проведення уроків мислення в природі;
- 5) педагогічна система розвитку літературної творчості дітей різного віку;
- 6) стимулювання інтелектуальних почуттів та пізнавальних інтересів учнів [2, с.113]

Для методистів актуальною є система прийомів, які розвивають дитячу допитливість, розум, викликають радість пізнання, а саме: «запитання – вузлики знань», «читати книгу природи», «думати про свої думки, думати про незрозуміле», «розум дитини – у кінчиках її пальців», «казковий період розумового виховання», «мандрівки до джерел мислення і мови», «дві програми навчання», «навчальні діалоги», «етична цінність оцінки вчителя» тощо [2, с. 114].

Таким чином, розроблена українським

вченим-практиком педагогічна система не тільки збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями й положеннями, значно розширила як теорію, так і освітню та виховну практику, але й становила собою революційний етап у розвитку вітчизняної педагогічної думки. Для того щоб збагатити досвід майбутніх учителів початкової школи необхідно звернутися до досвіду видатного педагога.

Готовність вчителів до використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у власній професійній діяльності виявляється в усвідомленні суспільної і особистої значущості його педагогічних ідей, стійкому інтересі до педагогічної творчості та літературної спадщини педагога, наявності психолого-педагогічних знань з даної проблеми, практичному оволодінні відповідними методами та прийомами педагогічної праці. Виходячи із поданого нами визначення, складовими компонентами означеного виду готовності виступають: мотиваційний, змістовий, операційний. Всі вони тісно пов'язані між собою і утворюють єдину динамічну цілісність.

Мотиваційний компонент є важливим компонентом готовності вчителя до використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у власній професійній діяльності. Завдяки його сформованості проходить усвідомлення значущості запровадження педагогічних ідей минулого, в учителів виникає потреба реалізувати ідеї Сухомлинського у власній професійній діяльності. Обов'язковим елементом впровадження ідей В. О. Сухомлинського є формування інтересу безпосередньо до змісту його поглядів, педагогічної творчості та літературної діяльності. Наявність такого інтересу є головною психологічною передумовою позитивного ставлення до використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у власній професійній діяльності. Змістовий компонент готовності студентів включає знання основних ідей, які розвинув Василь Олександрович в цих та інших своїх працях. Складовими процесуального компоненту готовності особистості до конкретного виду діяльності є відповідні вміння та навички, які забезпечують успішне виконання даної діяльності. Процесуальний компонент готовності визначається нами як такий, що включає в себе важливі вміння конструювати навчально-виховний процес на основі врахування поглядів видатного педагога, вміння впроваджувати педагогічні принципи, методи та методичні прийоми Сухомлинського в навчально-виховний процес сучасної початкової школи.

На їх основі визначено нами змісту

готовності студентів до використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у навчально-виховному процесі початкової школи, її складових нами були розроблені рівні її сформованості: високий, середній та початковий.

Високий рівень готовності педагога до використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у навчально-виховному процесі початкової школи характеризується: яскраво вираженою стійкою творчою активністю і зацікавленістю студентів у вивченні спадщини видатного педагога, інтересу до досвіду практикуючих вчителів із використання його ідей у власній практиці, високим рівнем знань його педагогічної концепції та літературної спадщини, вміннями впровадити елементи його педагогічної теорії у навчально-виховний процес початкової школи.

Середній рівень готовності педагога до використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у навчально-виховному процесі початкової школи характеризується: недостатньою активністю і зацікавленістю студентів у вивченні спадщини видатного педагога, наявністю інтересу до досвіду практикуючих вчителів із використання його ідей у власній практиці, достатній рівнем знань його педагогічної концепції та літературної спадщини, вміннями впровадити елементи його педагогічної теорії у навчально-виховний процес початкової школи.

Початковий рівень готовності педагога до використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у навчально-виховному процесі початкової школи характеризується: відсутністю зацікавленості студентів у вивченні спадщини видатного педагога, низьким рівнем знань його педагогічної концепції та літературної спадщини.

Проведене дослідження встановило, що працюючі вчителі та студенти виявляють інтерес до спадщини В. О. Сухомлинського, але мають поверхові, директивні знання про можливість її впровадження у навчально-виховний процес початкової школи. У цьому зв'язку серед потреб фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи вбачається важливою створення умов для ефективного опанування студентами педагогічної спадщини минулого, що сприятиме формуванню знань, умінь та необхідних фахових якостей студентів на основі вивчення педагогічних здобутків минулих поколінь.

Аналіз навчальної літератури початкової школи показав, що її зміст побудований з урахуванням ідей В. Сухомлинського щодо

розвитку пізнавального інтересу дітей, оригінальності, нестандартності мислення, допитливості, фантазії, творчої уяви засобами природи, праці та мистецтва.

Підготовка майбутніх учителів початкової школи до використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського – цілісний, складний, безперервний і поетапний процес, що включає цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, коригуючий та оцінювально-результативний компоненти. Для ефективного впровадження системи підготовки студентів до використання педагогічної ідей Сухомлинського виділялись педагогічні умови, серед яких найбільш значущими виступають:

- засвоєння знань про особливості організації навчально-виховного процесу у початковій школі, запропоновані В. О. Сухомлинським,

- формування інтересу до педагогічної спадщини Сухомлинського, стійкі мотиви до її використання в навчально-виховному процесі початкової школи,

- формування вмінь організувати навчально-виховний процес на гуманістичних засадах Сухомлинського,

- вивчення позитивного досвіду впровадження спадщини педагога працюючими вчителями початкової школи.

Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського передбачає збагачення дисциплін психолого-педагогічного та методичного циклів ідеями видатного українського педагога про філософію освіти, шкільного менеджменту та професійного самоудосконалення, його дидактико-методичними та виховними поглядами, а також реалізацію авторського спецкурсу «Використання ідей В. О. Сухомлинського у педагогічній діяльності сучасного вчителя початкової школи».

Зі студентами спеціальності «Початкова освіта» факультету педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова нами було проведено цикл лекційних та практичних занять із вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського.

На лекційному занятті розглядалися наступні питання: 1. Життя і педагогічна діяльність В. О. Сухомлинського. Вплив ідей педагога-гуманіста на розробку концепції «Нової української школи» та становлення особистісно-орієнтованого підходу в педагогіці. 2. Особливості підходів до виховання молодших школярів у спадщині В. О. Сухомлинського. 3. «Радість пізнання» і організація початкового навчання у спадщині В. О. Сухомлинського.

На практичних заняттях вивчались можливості використання ідей Сухомлинського в сучасній початковій школі та аналізувався досвід вчителів, які активно використовують його ідеї у власній роботі. Нами були проаналізовані різні форми роботи, які можуть бути використані під час вивчення педагогічної спадщини видатного педагога. На практичних заняттях вивчались можливості використання ідей Сухомлинського в сучасній початковій школі та вивчався досвід вчителів, які активно використовують його ідеї у власній роботі. Особливий інтерес у студентів викликало практичне заняття на тему «Використання спадщини В. О. Сухомлинського в практичній діяльності сучасного вчителя початкової школи» із використанням інтерактивних технологій, ділових ігор.

З метою виділення практичних порад В. О. Сухомлинського нами було проаналізовано його книги «Серце віддаю дітям» та «Сто порад вчителю». Значна робота проводилась із вивчення літературної спадщини педагога. Студенти читали та обговорювали книги «Школа під голубим небом», «Чиста криниця», «Вічна тополя», які мають важливе значення для розвитку мовлення молодших школярів, засвоєння моральних понять та формування естетичного досвіду. Аналіз дитячих збірок В. Сухомлинського («Гаряча квітка», «Чиста криниця», «Вічна тополя», «Казки школи під голубим небом»), дає можливість розглянути твори-мініатюри та зробити їх відбір для молодших школярів. Студентами були проаналізовані твори, які входять в програмне вивчення на уроках читання у початковій школі.

На практичних заняттях доцільно познайомити студентів із методикою проведення уроків мислення серед природи. Студенти визначали мету, можливу тематику, особливості цих уроків, організацію їх проведення та основні вимоги до них.

Значний інтерес у студентів викликав аналіз досвіду працюючих учителів, які впроваджують ідеї В. О. Сухомлинського. Так, студентами були проаналізовані урок-екскурсії читання у 3 класі на тему «хто у лісі взимку не спить», урок-проект з позакласного читання «Людські чесноти в творах В. О. Сухомлинського».

Для узагальнення та систематизації отриманих знань із студентами проводилась робота із складання словника термінологічних понять із спадщини В. О. Сухомлинського.

Результативність експериментальної роботи визначалася на основі експертної оцінки за наступними показниками: змістовий, особистісно-мотиваційний та процесуальний компоненти готовності.

Для того щоб визначити рівень особистісно-мотиваційної готовності студентів до використання спадщини педагога, сформованості у них професійного інтересу до його творів нами проводилось опитування студентів до і після проведених занять. Для визначення рівня теоретичних знань про педагогічну спадщину В. О. Сухомлинського студентам було запропоновано виконання тестових завдань до і після проведених занять. Рівень процесуальної готовності студентів до впровадження ідей Сухомлинського у власну практичну роботу визначався на основі аналізу розроблених студентами фрагментів уроків у початковій школі із використанням ідей Сухомлинського. Студенти мали можливість розробити фрагмент виховного заняття з молодшими школярами або уроків із використанням казок, оповідань Сухомлинського чи уроків екскурсій на природу.

Оцінювання рівня знань, інтересу та практичних вмінь студентів до впровадження педагогічних ідей В. О. Сухомлинського у практику початкової школи показало переваги експериментальної групи над контрольною. Студенти експериментальних груп більше підготовлені до використання ідей Сухомлинського, ніж студенти контрольної. Це свідчить про те, що впровадження розроблених нами умов дало позитивні результати. Студенти навчаються не лише цитувати його ідеї, а накопичували досвід їх впровадження у практику початкової школи. Дослідно-експериментальна робота і її результати показують, що спеціально організовані педагогічні умови сприяли реалізації розробленої програми підготовки майбутніх вчителів початкових класів до використання спадщини В. О. Сухомлинського у власній професійній діяльності.

Отримані дані дозволили виявити зростання рівня готовності майбутніх вчителів експериментальної групи до використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського. В експериментальних групах приріст складає 54 %, що є результатом систематичної підготовки до даної роботи.

Таким чином, студенти під час практичних занять отримали досвід використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, що підвищило їх рівень теоретичних знань та професійного інтересу до педагогічного минулого.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Одним із завдань сучасної вищої педагогічної освіти є підготовка висококваліфікованого, конкурентоздатного фахівця із високим рівнем сформованості

професійних компетенцій, здатного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності. Одним із шляхів формування інноваційної культури вчителя є звернення до надбань педагогічної спадщини видатного українського педагога, заслуженого учителя України В. О. Сухомлинського, до його досвіду у сфері початкової освіти. Дослідження спадщини педагога-гуманіста показало, що чим більше заглиблюємося у педагогічний скарб Сухомлинського – Добротворця, тим краще усвідомлюємо, що гуманістична педагогіка Василя Сухомлинського невичерпна, вона назавжди залишиться педагогікою завтрашнього дня.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Марусинець М. М. Рефлексивні акценти в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Наукові записки. Ред. кол. : В. В. Радул, С. П. Величко та ін. – Вип. 123. – Т. II. – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2013. С. 214–217. (Серія «Педагогічні науки»).
2. В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / упоряд. О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко; авт. кол.: В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, В. С. Курило, І. Д. Бех та ін. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – 504 с.
3. Савченко О. Я. Грані дидактичної системи В. О. Сухомлинського / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 1993. – № 3. – С. 16–18.

REFERENCES

1. Marusynets, M. M. (2013). *Refleksyivni aktsenty v pedahohichnyi spadshchyni V. Sukhomlyns'koho*. [Reflexive accents in the pedagogical heritage of V. Sukhomlynsky]. Kirovohrad.
2. *Sukhomlynskyi, V. O. u rozдумakh suchasnykh ukrainykykh pedahohiv : monohrafiia*. (2012). [V. O. Sukhomlynsky in contemplation of modern Ukrainian teachers: a monograph]. Luhansk.
3. Savchenko, O. Ya. (1993). *Hrani dydaktychnoi systemy V. O. Sukhomlyns'koho*. [The faces of V. A. Sukhomlynsky's didactic system]. Pochatkova shkola.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СЕВАСТЮК Мар'яна Степанівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і методики початкового навчання Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Наукові інтереси: історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

МАКАРЕНКО Леся Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри інформаційних систем і технологій Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Наукові інтереси: історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SEVASTYUK Mariana Stepanivna – is a Candidate of Pedagogical Sciences, an Assistant

Professor of Pedagogy and Methodology of Initial Training of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov.

Circle of scientific interests: history of pedagogy in Ukraine and other countries.

MAKARENKO Lesya Leonidiva – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of

Information Systems and Technologies of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov.

Circle of scientific interests: history of pedagogy in Ukraine and other countries.

Дата надходження рукопису 21. 09. 2018 р.

Рецензент – д.п.н., професор О. М. Ткаченко

УДК 371.011.32

СЕМЕЗ Андрій Анатолійович –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID ID 0000-0001-7173-7155
e-mail: seman1973@gmail.com

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ МОРАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Практика роботи школи знає багато випадків, коли використовувані вихователями засоби виховного впливу не забезпечують нормального виховання моральних цінностей деяких дітей. Здебільшого це буває тоді, коли вчителі та вихователі мають справу з дітьми, яких нерідко називають «важковиховуваними», «педагогічно занедбанними» чи «проблемними». Важливе місце вихованню цих дітей відводив у своїй педагогічній творчості В. О. Сухомлинський. До моральних відхилень педагог відносить дитячий егоїзм, недисциплінованість, жорстокість, хамство, невдячність, байдужість, підлість, лицемірство тощо. Всі ці якості Василь Олександрович розкриває через різні долі різних дітей. Однозначно не засуджуючи їх, педагог-гуманіст намагається делікатно проникнути у внутрішній світ кожної такої дитини, зрозуміти причини, що породили зло, знайти ключ до його виправлення. На думку вченого, «...кожна дитина – то неповторний світ думок, почуттів і вчинків, а кожна важка дитина – то до того ж таємний, недоступний світ, в якому багато непрохідних стежин, тернистих доріжок, кам'янистих прірв та великих крижаних брил, що погрожують кожну мить впасти на голову, затягнути у прірву важку дитину... Як вивести важку дитину на ясну дорогу життя? Головне – це вміння побачити ту брилу, яка нависла над головою дитини. Не допускати, щоб ця крижана брила обростала новими шарами. Вивести дитину – обережно і турботливо – на сонце, яке б зіграло її душу і розтопило ту крижану брилу, щоб розталий лід перетворився у благодатну вологу, що зросила

ґрунт, на якому вирости б не чортополох і дурман, а запашні троянди та тугий пшеничний колосок» [5, арк. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти морального виховання у творчості павлицького вченого розглядаються у наукових роботах А. С. Бика, Л. С. Бондар, М. А. Дмитрієва, А. І. Зязюна, С. Г. Карпенчук, В. К. Кіндрата, В. А. Киричок, Є. Г. Родчаніна, О. В. Сухомлинської, А. Я. Розенберга та інших. Проблеми «важковихованості», зокрема і у творчості В. О. Сухомлинського, розкрито Н. П. Дічек, В. М. Кушнір, О. Я. Савченко, Т. В. Філімоновою.

Метою статті є виокремлення підходів В.О.Сухомлинського щодо виявлення причин та наслідків моральних порушень молодших школярів, а також організації виховної роботи з вказаним контингентом дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хто ж такі важкі діти? Де головний корінь їхнього горя? Багаторічний досвід практичної виховної роботи привів В. О. Сухомлинського до переконання, що людське горе глибоко індивідуальне, неповторне, і тому дуже ризиковано давати загальну характеристику важких дітей. Але все ж таки є певні риси, які повторюються в усіх дітей з моральними вадами.

Василь Олександрович вважає, що кожна важка дитина по-своєму гостро і глибоко відчуває, що до неї ставляться несправедливо. В одних випадках – це справді несправедливість, а в інших – оточення, в якому дитина виховується, спотворює її уявлення про справедливість і несправедливість. Ґрунтом, що породжує важких дітей, на думку педагога, є байдуже